

Maurice Godelier

**İMGELENEN,
İMGESEL ve SİMGESEL**

Türkçe Söyleyen
Umut Can Gökdoğan

HERETİK

İMGELENEN, İMGESEL ve SİMGESEL

Limaginé, l'imaginaire et le symbolique

Maurice Godelier

© CNRS Editions, 2015

Heretik Yayınları: 113 Antropoloji Dizisi: 5

ISBN: 978-605-9436-79-3

©2021 Heretik Basın Yayın

Tüm hakları saklıdır. Yayıncı izni olmadan kısmen de olsa fotokopi, film, vb. elektronik ve mekanik yöntemlerle çoğaltılamaz.

1. Baskı: Ocak 2024, Ankara

Yayına Hazırlayan: Levent Ünsaldı

Türkçe Söyleyen: Umut Can Gökdoğan

Sayfa Düzeni ve Kapak: Ali İmren

Heretik Basın Yayın ve Organizasyon Tic. Ltd. Şti.

Aziziye Mahallesi, Kuloğlu Sok. 15/2, Çankaya, Ankara

Tel: +90 (312) 418 52 00 • Faks: +90 (312) 418 50 00

Sertifika No: 41952

İnternet Sitesi: heretik.com.tr

Twitter: twitter.com/heretikyayin

Instagram: instagram.com/heretikyayin

E-mail: info@heretik.com.tr

Bizim Büro Basım Evi Yayın ve Dağ. Hiz. San. ve Tic. Ltd. Şti.

Zübeyde Hanım Mah. Sedef Cad. 6/A Altındağ/Ankara

Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	7
Referans Noktaları	13
I. Birkaç Sabit Hakkında	21
II. Bilinç ve Düşünce	29
III. Dil ve Düşünce.....	33
IV. Simgesel İşlev.....	45
V. İmgele(n)mek Nedir?	57
VI. Oyun Oynamak Nedir?	69
VII. Sanat	79
VIII. Gerçek Dışından Gerçeküstüne.....	91
Sonuç.....	173
Kaynakça.....	179

Önsöz

Neden bu kitap ve neden bu başlık? Çünkü, ilk olarak, imgelenen her şey imgesel değildir. İmgelenen her şey düşünce tarafından imgelendiğine göre, düşüncenin neden ve nasıl bazı alanlarda imgesel olan imgeleneği ürettiğini diğer alanlarda ise imgesel olmayan imgeleneği ürettiğini analiz etmemiz gerekir. Sartre, *L'Imagination* [İmgelem] ve *L'Imaginaire* [İmgesel] üzerine iki kitabında aslında çok stratejik olan bu ayrımı yapmamıştır.¹

Herkes günlük deneyimlerinden bilir ki verili bir anda bilinç yoluyla orada olabilir, ama düşünce yoluyla ise aynı anda başka yerde olabiliriz, her ne kadar bilinç de düşünce olsa da. Yine herkes bilir ki düşünce kendisini şimdinin ötesine taşıdığı anda, artık var olmayan ama bir zamanlar

---

1 *İmgelem*'de (1936) (çev. Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, 2006) Sartre öncelikle ve haklı olarak “zihinsel imgelerimizin” düşüncenin “içinde” olmadığını, daha ziyade, düşüncenin bir parçası olduğunu göstermekle ilgilenir. *L'Imaginaire*'de [İmgesel] (1940), “imgeleme işlevinin”, “bilincin özünün kurucu yapısı” olarak tanımlanması gerektiğini gösterdikten ve bir aktörün Hamlet karakterinde ya da bir roman okurunun hikâyesinin kahramanında kendini nasıl “gerçek dışı kıldığını” analiz ettikten sonra, imgelemin özgürlüğünü gerçekleştirmesini ve kendisini dünyanın hem oluşumu hem de yok oluşu olarak ortaya koyduğu ölçüde bir bütün olarak hepten bilinç olduğu sonucuna varır. Tuhaftır ki Sartre, varlığımızda kesinlikle bir yeri olan dinlerin ya da siyasi rejimlerin imgelemine hiç değinmez.

var olmuş olayları zihinde yeniden canlandırmakla, tıpkı çocukluk döneminden hatırlanan sahneler gibi, henüz var olmayan ama gelecekte var olacak olayları zihinde kurmak, örneğin bir sonraki tatilde planlanan İstanbul gezisi gibi ya da var olması imkânsız ama yine de kurgulayabileceğimiz olayları imgelemek, tıpkı milyarlarca ışık yılı uzaklıktaki bir gezegenden gelen bir uzay gemisinden inen dev örümceklerin Dünya'yı istila etmesi gibi, tüm bunlar aynı şeyler değildir.

Birkaç çeşit imgesel vardır ve hâliyle bunların her biriyle olan ilişkimiz aynı değildir. Meseleyi daha sarıh bir şekilde ortaya koymak için, bu imgesellerin çok hatta fazlasıyla kısa bir envanterini çıkarmak gerekir ve ileride de görüleceği üzere, bu imgeselleri birbirinden ayıran şey her zaman imgelenin gerçeğe olan özel ilişkisinden kaynaklanıyor gibidir. O hâlde kaçınılmaz soru şudur: Gerçek nedir?

Dünyadaki tüm çocukların oyun oynadığını ve birçoğunun yetişkinde de oyun oynamaya başka oyunlarla devam ettiğini hatırlayarak oyun alanını ele alalım. Kovboyculuk oynayan, elinde ses çıkaran ama kimseyi öldüremeyen tabancalar sallayan çocuk, kovboyculuk oynarken “gerçek” bir kovboy olmadığını (ve olduğunu) bilir. Hatta daha küçükken, oyuncak ayısını haliya çiş yaptığı için azarladığında da Teddy'nin “gerçek” bir ayı olmadığını ve “gerçekten” çiş yapmadığını zaten biliyordu.

Sanat alanını ve Antik Çağ'dan bu yana, dâhi bir şaire, Homeros'a atfedilen İlyada ve Odysseia örneğini ele alalım. Belki de Homeros bu başarıptların tek yazarı değildi, ama kahramanlıklarını terennüm ettiği Akhilleus ve Ulysses de

değildi. Belki Akhilleus ve Ulysses de “gerçekten” hiç var olmadılar, ama Ulysses’in Troya’nın düşüşünden sonra sadık karısı Penelope’nin yıllardır onu beklediği İthaka’ya doğru yelken açarken karşılaştığı Kiklopların ölümcül pençesinden Kirke’nin aşk dolu kucağıyla tehdit edilmesine dek birçok tehlikenin hikâyesini heyecanla dinliyoruz.

Bir şairin ve şiirinin tarihi olguları olduğu gibi resmetmesini elbette beklemiyoruz. Tarihsel olgular da gerçek ile imgeselin bir karışımı değil midir? Birkaç bin yıl öncesine ait yazıtlar ve anıtlar bize Babil Kralı Nebukadnezar’ın (M.Ö. 605-562) Mısırlıları yenip Kudüs’ü ele geçirmesinin (597) ardından Yahuda Kralı da dâhil Suriye’den Arabistan’a kadar tüm büyük şehirlerin krallarına boyun eğdirdikten sonra kendisini kralların kralı ilan ettiğini ve ittifak kurduğu tanrı Marduk’un tanrıların en büyüğü olduğunu ve kendisini zaferden zafere koşturduğunu² söylediğinde profesyonel bir tarihçi, ancak ve ancak imgesel varlıkların ve dünyaların varlığına olan inançla açıklanabilecek bu gerçek olgularla ne yapabilir?

Ancak bu noktada bir paradoksla karşı karşıyayız. Eğer II. Nebukadnezar gerçekten de tanrı Marduk’un kendisini zaferden zafere koşturduğuna inanıyorduyorsa, dinsel olanın ve şu ya da bu dinle ilişkili, hatta onunla kaynaşmış siyasi iktidar biçimleri alanındayız demektir. Burada paradoks şudur ki, bu dinlerin ve iktidar biçimlerinin temelini oluşturan ve onları destekleyen imgesel ona inananlar tarafından hiçbir zaman imgesel olarak düşünülmez ya da deneyimlen-

2 Seferdeyken babasının ölüm haberini alan II. Nebukadnezar, tapınağındaki Marduk heykelinin eline dokunmak ve ondan krallık tahtını almak için Babil’e döner.

mez. Bilakis, bu imgesel insanların gündelik hayatlarında deneyimledikleri gerçeklerden daha gerçek olarak algılanır ve deneyimlenir. O hâlde gerçek olandan daha gerçek olan bu imgesel gerçeküstüdür. Eğer böyleyse bir kez daha soralım, gerçek nedir? Burada, mitlerde “gerçek, simgesel ve imgesel”in “üç ayrı seviyeyi” ifade eder diyen Lévi-Strauss’u³ takip edebilir miyiz? Bu, belki mitler için doğru olabilir (buna daha sonra geri döneceğiz) ancak tanrıların veya Tanrı’nın var olduğu gerçekliğine dolayısıyla da bunların hakikatine, elbette ruhların ve ataların varlığının gerçekliğine de açıkça tanıklık eden ayinler, kutsal nesnelere, tapınaklar vb. söz konusu olduğunda bu doğru değildir. Ve bu hakikate tanıklık eden her şey aynı zamanda birer simgedir. Burada bir kez daha inanç alanında ve simgesel burada en üst seviyede bir rol oynar. O hâlde gerçeği simgeselden ya da imgeseli simgeselden nasıl ayırt etmek gerekir? Simgeler simgeledikleri şeylerden daha mı gerçektir?⁴ Peki simgesel nedir ve simgesel, gerçeği imgeselden ayırmamıza yardım edebilir mi? Eğer simgesel işlev, insanlar için anlam ifade eden her tür faaliyet ve düşünce için *a priori* bir koşulsuzlukta pek mümkün olmayabilir. Çünkü simgesel işlev, insanların

3 Lévi-Strauss, C., *Mythologiques III*, s. 68. *L’Origine des Manières de Table*. Paris, Plon, 1969, s. 19. Lacan, 8 Temmuz 1953’te Roma’da yapılması planlanan ancak yapılmayan konuşmasında “insan gerçekliğinin temel düzeyleri olan ve simgesel, imgesel ve gerçek olarak adlandırılan çok farklı üç düzeyden” bahsetmiştir. Bkz. Lacan, *Des Noms du Père*, Paris, Seuil, 2005, s. 12 (*Baba-nın-Adları*, çev. Murat Erşen, Monokl Yayınları, 2014).

4 Lévi-Strauss, C., “Introduction à l’œuvre de Mauss”, içinde: Marcel Mauss, *Sociologie et Anthropologie*. Paris, PUF, 1950, s. XXXII (Sosyoloji ve Antropoloji, çev. Özcan Doğan, Doğu Batı Yayınları, 2005).

düşündükleri ve yaptıkları kadar düşünmek ya da yapmak istemedikleri ya da yapamadıkları şeyleri de ifade etmelerini sağlayan tüm olası gösterge biçimlerinin kaynağını teşkil eder.

Bu yüzden, simgesel, düşüncenin ötesine geçer, tüm bedeni, bakışları, jestleri, duruşları ve bireylerin ötesine uzanan her şeyi, bireylerin dünyaya atfettikleri tüm anlam bütünlerini tapınakları, sarayları, araç gereçleri, yiyecekleri, dağları, denizi, gökyüzünü, yeryüzünü, tüm bunları düşündüğü ve hissedildiği şekliyle kapsar ve harekete geçirir.

Kelimeler simge olduklarından ve kendileri olmayan şeyleri belirttiklerinden dolayı dil elbette simgesel işlevin merkezinde yer alır. Ancak dil simgesel olanın tamamı değildir ve onu tamamıyla kapsamaz. Simgesel, her türden faaliyet ya da düşüncede mevcutsa eğer, simgeler matematikte, sanatta ya da dinlerde aynı içeriğe ve aynı role sahip olamaz. Öyle görünüyor ki, simgeler dini inançlara hizmet etme amacıyla icat edildiklerinde içlerinden bazılarının doğası değişmiş ve bunlar gerçek bir dönüşüm geçirmiştir. Maskeler, ikonlar, dini metinler vb. bir kez kutsal nesnelere hâline gelince işaret ettikleri görünmez varlıkları kendi içlerinde barındırır gibidirler. Sanki her şey, bu görünmez varlıklar, insanlarla iletişime geçmek ve onların katılımını talep etmek için, yine insanlar tarafından üretilmiş simgeleri sahiplenmiş gibi gelişir.

İşte bunlar keşfetmeye çalışacağımız alanlar ve bunu yaparken kat edeceğimiz aşamalardır.

Son bir söz: Bir antropolog olarak, her şeyden önce be-

lirli bir toplumun üyeleri veya bir dinin mensupları tarafından “paylaşılan” imgeselleri analiz edeceğimiz unutulmalıdır.